

Omprövning av ersättning för inkomstförlust enligt 5 kap 5 § skadeståndslagen (SkI)

av Marie Svendenius

Marie Svendenius
marie.svendenius@tsn.tff.se

Möjlighet att ompröva en fastställd ersättning för inkomstförlust eller underhåll kom till genom 1975 års ändring av 5 kap 5 § skadeståndslagen (SkI). Vid 2002 års lagstiftning, som gäller för skadefall som har inträffat efter år 2001, infördes en mer generell omprövningsregel. Rätten till omprövning utvidgades då till att avse även ersättning för kostnader och för ideell skada.

Rent allmänt gäller att rätt till omprövning endast gäller då ersättningsfrågan tidigare har avgjorts genom avtal (oftast mellan ett försäkringsbolag och en skadelidande) eller dom. Att omprövning en gång har ägt rum hindrar inte ny omprövning om förutsättningar ånyo föreligger. Ersättning som har fastställts i form av ett engångsbelopp kan inte sänkas vid en omprövning.

Om en skadelidande återkommer i ett avslutat ärende och begär omprövning av ersättningen för inkomstförlust uppkommer vissa svårigheter. Omprövning kan bara ske om förhållandena som ”enligt detta kapitel (här avses 5:e kapitlet SkI) låg till grund för ersättningen har ändrats väsentligt ...” (formuleringen i lagtexten är något ändrad i 2002 års lagstiftning men innebär ingen ändring i sak för skadefall som har inträffat före år 2002).

Frågan är hur väsentlighetskravet bör uppfattas? Något enkelt svar på frågan finns inte trots att Högsta domstolen nyligen har prövat ett omprövningsfall. I det fallet sakprövades dock inte väsentlighetsrequisitet.

När ersättningen för inkomstförlust fastställs första gången är det viktigt att det noga anges vilka faktorer som har inverkat på bedömningen. Om ett visst förhållande beaktats vid detta tillfälle kan det inte senare läggas till grund för en omprövning, förutsatt att inte väsentlig förändring av förhållandet har inträtt. Även fall där ersättningen för inkomstförlust vid det första tillfället har fastställts till 0 kronor går att ompröva, s.k. nollavtal (NJA 2001 s. 695 II).

Marie Svendenius är föredragande jurist vid Trafikskadenämnden sedan 1995.

Själva rätten att begära omprövning preskriberas inte, däremot den nya fordran som kan anses ha uppkommit vid den tidpunkt då väsentligt ändrade förhållanden har inträtt. Vanliga preskriptionsregler gäller då ifråga om denna nya fordran, d.v.s. för skadeståndsanspråk 2 § preskriptionslagen (1981:130) och för anspråk på trafikskadeersättning 31 § trafikskadelagen.

Ju längre tid som går efter slutprövningen desto svårare blir det att härleda förändringar i den skadelidandes situation till att han en gång drabbats av en trafikolycka. Därmed minskar möjligheterna att klarlägga den för omprövningen nödvändiga kausaliteten. Förändringar kan vara av olika slag, såväl medicinska som arbetsrättsliga. Även andra förändringar kan förekomma som t.ex. sänkning av en samordningsförmån eller att två faktorer samverkar till att göra en förändring väsentlig. Det måste självklart klarläggas att förändringen/förändringarna är en följd av trafikolyckan för att en skadad person ska ha rätt till omprövning.

För paragrafens tolkning är avgörande vad som är en väsentlig förändring i jämförelse med de förhållanden som förelåg vid den första prövningen. Väsentlighetskravet är främst föranlett av den bakom lagens restriktioner liggande tanken att hålla omprövningsfallen inom snäva gränser. Många saker som t.ex. en normal löneutveckling, vissa variationer i samordningsförmånerna, mindre förändringar i den skadelidandes medicinska status och i hans arbetsförhållanden känner man till redan vid den första prövningen. Vid sådana förhållanden kan man säga att förändringen är förutsedd och inte av den betydelse som omprövning av ersättning för inkomstförlust bör göras. 5 kap 5 § Skl är avsedd till att ge rätt till omprövning i fall med en icke förutsedd förändring som går utöver en gräns som rimligen inte bör accepteras.

Ibland kan två faktorer – i samverkan – t.ex. oförutsedd löneutveckling och ändring i sam-

ordningsförmån ge en sådan väsentlig förändring att rätt till omprövning föreligger.

Omprövningsproceduren innebär att man tar hänsyn till samtliga faktorer. Man gör helt enkelt en ny prövning. Det krävs då att det av utredningen framgår att en väsentlig, inte förutsedd förändring har inträffat som motiverar att ärendet överhuvudtaget tas upp till omprövning. Förändringen ska ha gett upphov till att den skadelidandes förhållanden i *väsentlig grad* avviker från de förhållanden som man tog hänsyn till redan då den ursprungliga ersättningen bestämdes. Vad som är väsentlig förändring får prövas från fall till fall. Förarbetena ger inte några närmare riktlinjer.

Sammanfattningsvis kan man säga att för rätt till omprövning krävs en inte förutsedd bestående förändring som i väsentlig grad avviker från de förhållanden som förelåg vid den första prövningen av ärendet. I vilka fall en sådan förändring föreligger är ett problem som bör lösas i praxis, i sista hand i Högsta domstolen. Viss praxis har utvecklats men den är inte entydig och långtifrån heltäckande. Nedan följer några exempel.

NJA 1998 s. 807

(ändring av samordningsförmån)

Målet gällde ändring av en samordningsförmån. Genom en ändring i lagen om allmän försäkring sänktes en förtidspension med 605 kr i månaden. Före sänkningen var nivån på förtidspensionen 8 300 kr per månad. Högsta domstolen fann att 5 kap 5 § Skl var tillämplig i fall med förändringar i en samordningsförmåns storlek. Domstolen uttalade att ändringen av förtidspensionen innebar att de sammanlagda samordningsförmånerna sänktes med mindre än sex procent medan den sammanlagda ersättningen för inkomstförlust sänktes med mindre än fyra procent. Mot denna bakgrund ansåg inte Högsta domstolen att sänkningen av förtidspensionen kunde anses utgöra en sådan väsentlig ändring av de

förhållanden som ursprungligen legat till grund för ersättningens bestämmande. Någon rätt till omprövning förelåg därför inte. Högsta domstolen menade att man måste se på samtliga inverkanse faktorer och se hur ändringen slog på slutresultatet, d.v.s. den utgående ersättningen för inkomstförlust. Var gränsen för väsentlig ändring går framgår inte av Högsta domstolens dom. Vad man får veta är att fyra procent inte räcker.

I Cirkulärreferatet 2-2000 fann nämnden att utgående förtidspension och X:s löneutveckling som oskadad *sammantaget* hade förändrats i betydande mån varför X hade rätt till omprövning.

**Trafikskadenämndens
cirkulärreferat 3-1999**

(oförutsebar karriär)

När ärendet slutprövades var en omorganisation på gång på X:s gamla arbetsplats. Vad den omorganisationen skulle innebära var vid slutregleringen av ärendet inte känt. Efter slutregleringen, där inkomstförlusten reglerades efter en årslön år 1995 på 263 000 kr, framkom att X som oskadad skulle ha haft en årslön på 344 686 kr år 1995. Vid omprövningen av ärendet konstaterade nämnden att X som oskadad hade kunnat påräkna en, vid slutprövningen, inte förutsebar karriär innebärande betydligt högre lön än som antagits vid den förra prövningen. Mot denna bakgrund ansåg nämnden att väsentligt ändrade förhållanden förelåg och att X således hade rätt till omprövning av frågan om ersättning för inkomstförlust.

**Trafikskadenämndens
cirkulärreferat 11- 2003**

(försämring av arbetsförmågan men ingen stor inkomstminskning)

När ärendet slutreglerades var den skadade kvinnan i fullt arbete och någon inkomstförlust förelåg inte. Efter några år blev hon dock förtidspensionär på grund av besvären efter

trafikolyckan. Nämnden ansåg att detta var en väsentlig förändring och lämnade ersättning för inkomstförlust, trots att försämringen av arbetsförmågan inte hade medfört någon stor inkomstminskning procentuellt sett. Här tog man alltså inte hänsyn till samtliga faktorer utan det räckte med endast det faktum att hon fått hel förtidspension efter att vid den ursprungliga prövningen ha varit i arbete. Att själva inkomstförlusten blev liten beaktades inte. Detta verkar inte stå i överensstämmelse med det ovan redovisade fallet från Högsta domstolen där det för omprövning krävdes att slutresultatet d.v.s. inkomstförlustens storlek väsentligen skulle ha ändrats. Nämndens resonemang verkar dock stå i linje med vad som sägs i propositionen 2001/01:68 s.72.

I en skiljaktig mening till nämndens yttrande menade ett par ledamöter att det inte räckte med förändringen vad gällde arbetsförmågan utan att det dessutom skulle krävas att den ekonomiska förlusten motsvarade minst 10 procent av inkomstunderlaget. Den åberopade "10-procentgränsen", som återkommer här och var när man talar om rätten till omprövning, känns oklar. Menar man att förlusten bör räknas på inkomstunderlaget före eller efter förändringen, på alla inkomstunderlag oavsett storlek och oberoende av om inkomstlivränta utgår sedan tidigare eller inte? Detta är en av de frågor där en klagörende dom från Högsta domstolen skulle vara bra.

NJA 2004 s. 279

(lönen i ursprungsarbetet har höjts mer än samordningsförmånerna)

Vid slutregleringen år 1991 förelåg ingen inkomstförlust. Den skadade kvinnan hade återgått på heltid i sitt gamla arbete. Efter några år var hennes besvär efter skadehändelsen så svåra att hon fick hel förtidspension. Sedan år 1995 uppbar hon hel förtidspension och arbetsskadelivränta. År 1997 ansökte hon om omprövning eftersom lönen i hennes gamla yrke som tandsköterska hade höjts betyd-

ligt mer än hennes samordningsförmåner. Hon ville ha full ersättning för sin inkomstförlust, d.v.s. försättas i samma ekonomiska situation som om trafikolyckan inte hade hänt. Högsta domstolen ansåg att löneutvecklingen i hennes tidigare yrke var en sådan omständighet som gav rätt till omrövning. I målet var utrett att differensen mellan den lön som hon skulle ha haft som oskadad och de förmåner som hon faktiskt uppbar var cirka 12 procent år 1998, med senare ökning. Detta var ostridigt mellan parterna. Högsta domstolens avgörande, som alltså innebar att kvinnan fick rätt till omrövning, innebär att löneutveckling som går utöver beräknelig nivå kan ge rätt till omrövning. Var denna nivå ligger ger Högsta domstolens dom inte besked om. Högsta domstolen uttalar att vid omrövning ska samtliga faktorer som kan inverka på livräntans storlek beaktas d.v.s. i detta fall inte bara löneökningen utan också att samordningsförmånerna inte höjts i takt med löneutvecklingen.

Högsta domstolens dom ger upphov till en del funderingar. I princip i alla yrken sker en årlig löneutveckling. Det är normalt och ska beaktas vid slutregleringen av en trafikskada. Detta innebär att fall med en normal löneutveckling inte rimligen bör ge rätt till omrövning av tidigare lämnad ersättning för inkomstförlust. Var går då gränsen för normal löneutveckling och bör löneutvecklingen beaktas totalt över åren eller med hänsyn till det årsvisa utfallet?

Trafikskadenämndens nedan relaterade cirkulärreferat ger ett förslag till lösning.

**Trafikskadenämndens
cirkulärreferat 4-2005**

(lönen i ursprungsarbetet har höjts mer än samordningsförmånerna)

Vid slutregleringen av ärendet förordas ingen ersättning för inkomstförlust. Nämnden ansåg att den skadelidande var helt tillgodosedd genom utgående arbetsskadelivränta. Den skadelidande återkom till nämnden efter några

år och önskade få ärendet omrövrat. Hon åberopade att hennes lön som oskadad översteg hennes samordningsförmåner (förtidspension och arbetsskadelivränta) och att hon därigenom gjorde inkomstförluster. Nämnden noterade att löneutvecklingen i den skadelidandes gamla arbete som mentalskötare uppgått till 2–4 procent per år under åren 1996 – 2002. Den skadelidande ansåg att de årliga löneökningarna skulle kumuleras och därefter jämföras med aktuellt årligt inkomstunderlag. Försäkringsbolaget menade att den skadelidandes löneutveckling var helt normal och därför inte gav rätt till omrövning – väsentlighetskravet var inte uppfyllt.

Nämnden uttalade att löneutvecklingen i sig kunde läggas till grund för omrövning men att man *först* måste pröva om de aktuella förhållandena i ärendet hade ändrats sedan den slutliga prövningen gjordes i nämnden innan väsentlighetskravet bedömdes. Av Högsta domstolens dom från 2004 framgår inte om löneutvecklingen sedd årsvis eller som ett kumulerat belopp ska utgöra utgångspunkt vid bedömningen av frågan om löneutvecklingen är normal eller inte. Nämnden pekade på att vid en kumulation kommer den samlade löneutvecklingen förr eller senare att bli så stor att rätt till omrövning föreligger. Vid bedömningen av om någon förändring skett ansåg nämnden att löneutvecklingen borde bedömas för varje år för sig. Några ändrade förhållanden ansåg nämnden då inte föreligga eftersom löneutvecklingen (2–4 procent per år) var normal. Mot denna bakgrund saknade nämnden skäl att pröva väsentlighetsrekvisitet.

En skiljaktig ledamot hävdade dock att omrövning borde kunna ske. Hennes utgångspunkt var att man skulle beakta löneutvecklingen totalt över åren.

Stockholms tingsrätt kom i dom den 23 oktober 2006 till samma slutsats som nämnden i det ovan nämnda ärendet, d.v.s. tingsrätten ansåg inte rätt till omrövning föreligga. Tingsrätten ansåg att en kumulation av

tidigare löneförhöjningar inte ska kunna läggas till grund för en bedömning att väsentligt ändrade förhållanden har inträtt. Prövningen ska alltså göras med vart och ett av åren, sett för sig, som utgångspunkt. Vidare uttalade tingsrätten att löneförhöjningarna, som var cirka 2–4 procent per år under tiden 1996–2002, inte var oförutsebara och att de motsvarar en normal löneutveckling inom löntagarkollektivet.

Den skadelidande har överklagat tingsrättens dom till Svea hovrätt. Hon anser att en kumulation av tidigare löneförhöjningar ska kunna läggas till grund för en bedömning att väsentligt ändrade förhållanden har inträtt.

Omskolningsfall

I omprövningsfall händer det ibland att den skadade har måst omskola sig. Om han senare blir arbetslös i sitt nya yrke är det lönen i det arbete, som den skadade hade vid skadetillfället, som skall ligga till grund för beräkningen av inkomstförlusten (NJA 1998 s. 375 "Wendel-fallet").

Inkomstförlustens varaktighet

För att rätt till omprövning av inkomstförlust ska föreligga krävs att inkomstförlusten har en viss varaktighet. Försäkringsbolagen skriver ibland att inkomstförlusten skall vara bestående för att rätt till omprövning skall föreligga. Något krav på att inkomstförlust skall vara bestående framgår dock inte av lagen eller förarbetena. Nämnden har i ett fall där inkomstförlusten uppgick till 17 209 kr under en period på tio månader och utgjorde ungefär 10 procent av inkomstunderlaget ansett att rätt till omprövning förelåg. Ärendet gick till domstol och tingsrätten delade nämndens uppfattning. Svea Hovrätt ansåg dock i en dom den 7 juli 1998 (T 1165/1197) att rätt till omprövning inte förelåg.

Under hur lång tid inkomstförlust bör föreligga och/eller hur stor inkomstförlusten bör vara för att en omprövningssituation skall föreligga är oklart. Förhoppningsvis kommer Högsta domstolen att ge vägledning inom en snar framtid.

Man kan konstatera att det i en del fall är oklart när villkoren för omprövning enligt 5 kap 5 § skadeståndslagen är uppfyllda. Här har rättspraxis en del luckor som bör "fyllas igen."